

МАТЕМАТИКА И МАТЕМАТИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ, 2009
MATHEMATICS AND EDUCATION IN MATHEMATICS, 2009
*Proceedings of the Thirty Eighth Spring Conference of
the Union of Bulgarian Mathematicians
Borovetz, April 1–5, 2009*

**ПЪРВИТЕ СЛИВЕНСКИ МАТЕМАТИЦИ СПИРИДОН
ГАНЕВ И ДИМИТЪР ТАБАКОВ**

Грозьо Станилов

На всички е известно, че Сливен е град на родолюбиви българи, войводи, пионери на българската индустрия, както и на редица видни просветители и интелектуалци.

Особено ярка е фигурата на Иван Селимински (1800–1867), завършил медицина в Атинския университет, по-късно специализирал в Италия и работил като лекар в Румъния. Той е един от първите активни радатели за основаването на университет в България. В своето завещание през 1864 г. той за пореден път изразява надеждата си, че един ден българите ще имат свой университет. Неговата воля е ръкописите му да се съхраняват в класното училище в Сливен, открито от него, а по-късно, ако се учреди народен университет, народна библиотека или музей . . . могат да се пренесат там. Той пише: “*Желая този имот – той е завещал значителни средства за развитие на българското образование – придобит чрез науките, да послужи пак за средство да се въвеждат и въплътяват науки и европейско образование и между моя народ*”.

Голяма роля за развитието на образованието в Сливен е изиграла Сливенската мъжка гимназия, създадена на 1 септември 1878 г.

Град Сливен е родно място и на талантиливи български математици, като Спиридон Ганев, Димитър Табаков, Благовест Долапчиев, Николай Стоев и други, първите двама от които имат през 2009 г. кръгли годишнини.

140-та годишнина на Спиридон Ганев (1869–1961)

Спиридон Ганев е едно от деветте деца в семейството на Ганю и Марийка Райчеви. Въпреки че родителите са били неграмотни, те възпитали децата си в любов към знанието и са им осигурили добро образование.

Основното образование Спиридон Ганев завършва в родния си град. Там започва и средното си образование, последните два класа от което завършва в Пловдивската мъжка гимназия. Преместването му в Пловдив се обяснява с факта, че след обучението, което е получил в Сливен от чехите Теодор Монин (1879–1880) и Антон Шоурек (1880–1881), поради преместване на Шоурек от Сливен в Пловдив, той е последвал своя любим учител. Тези учители по математика, поканени от Министерството на просвещението тогава, са изиграли значителна роля за повишения интерес към математическото образование в Сливен. През 1888 г. Спиридон Ганев следва Математика в Прага, а през следващите години следва и завършва специалност Математика и физика в Белгия.

След завръщането си в България е назначен за учител в Софийската мъжка гимназия, а скоро след това (1 октомври 1893 г.) за извънреден преподавател по висша алгебра и аналитична механика в Софийския университет (тогава Висше училище). От 1 октомври 1895 г. е хоноруван доцент по тези дисциплини. От 1 септември 1897 г. той вече е редовен доцент по алгебра, а от 1 януари 1904 г. е извънреден професор по Аналитична механика. Тези постове той заема до 1 март 1911 г., когато бил освободен по “собствено желание”, както гласяла една официална формулировка за края на една не съвсем ясна история.

Заслужава да се отбележат следните дейности през сравнително кратката преподавателска кариера на Спиридон Ганев (около 18 години):

1. Той е един от учредителите на Физико-математическото дружество, основано през 1898 г. и председател на дружеството през 1909–1910 г.; участва активно в редактирането на ФМД.

2. Прави преводи и е автор на редица статии, свързани с математическото образование в западните държави и Русия.

3. Изявява се като неуморим просветител и радетел за реформи и усъвършенстване на математическото образование у нас.

4. Заедно с Г. А. Миндов превежда учебниците по “*Алгебра и задачник за I и II клас на средните училища*” на големия френски математик Емил Борел. Любопитно е, че във втория учебник има предговор от самия Борел, който пише: “*Съществената черта на реформата е по-тясното сближение на математиката и действителността. Тези реформи дадоха вече отлични резултати във Франция и аз не се съмнявам, че, че същото ще бъде и в тази хубава страна България.*”

5. Привлича на работа в своята катедра Иван Ценов, впоследствие професор и академик по теоретична механика. Бил е любим преподавател на студентите си, участвал е често с тях в излети на Витоша.

След напускане на Висшето училище през 1911 г. Спиридон Ганев постъпва на работа в БНБ на длъжност Началник отдел “Финансови изучавания” до пенсионирането си през 1925 г. (едва на 56 години). Като такъв той публикува в бюлетините на банката, във френски списания и в нашия ежедневен и периодичен печат статии с актуално финансово, икономическо и социално значение.

Участвал е в Балканската и Първата световна война и е награден с орден за храброст. Умира на 1 ноември 1961 г. (на 92 години).

130-та годишнина на Димитър Табаков (1879–1973)

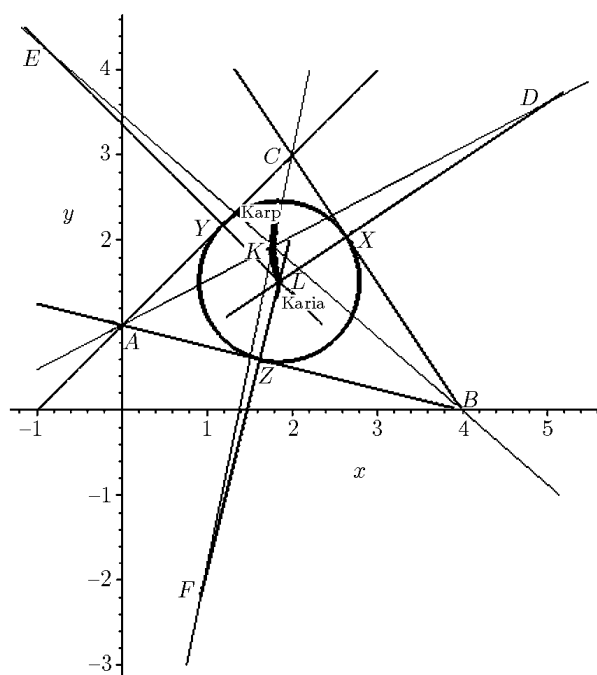
Димитър Табаков е роден на 9 ноември 1879 г. в град Сливен в семейство, в което са живи революционните традиции на освободителната епоха. Майка му притежавала природна дарба да извършва устни математически пресмятания. Знаела е много народни мъдрости и поучителни истории, които е предала на петте си деца.

Димитър Табаков завършва с отличие основното си образование в Сливен и след това продължава успешно в мъжката гимназия, която се е отличавала със силни геометрични традиции, положени от чехите Теодор Монин и Антон Шоурек. Последният гимназиален клас завършва с отличие в Софийската мъжка гимназия през 1899 г. През годините 1899–1903 като стипендиант той учи и завършва с отличен успех специалност Математика и физика на Висшето училище в София. Още като

студент той написва статията си, отпечатана в списанието Училищен преглед “Синтетични доказателства на Цвойдзинсковите теореми”, в която той доказва три планиметрични теореми.

След завършване на висшето си образование той е назначен за учител по математика в Софийската мъжка гимназия и командирован за работа във Висшето училище. Оттук той веднага е изпратен на двугодишна специализация във Франция: през първата година 1903–1904 е в Страсбург при видния за времето си геометър Теодор Райе, а през следващата година – в Нанси. През учебната 1905–1906 г. той е учител в София и едновременно асистент във Висшето училище. През 1905 г. анонсира един геометричен резултат (и от името на М. Стоянов – преподавател във Военното училище в София) в швейцарското научно списание “L’enseignement Mathematique”, което се приема за първата математическа публикация от български автор в чуждестранно списание. Предвид на това, че става въпрос за резултат от елементарната геометрия, позволявам си да се спра по-подробно на този въпрос.

През 1901 г. споменатото списание публикува статия на японския математик Кария върху геометрията на триъгълника. Там се доказва следното твърдение: Ако в един триъгълник $\triangle ABC$ е вписана окръжност с център L и допирни точки X, Y, Z съответно до страните BC, CA, AB и върху правите LX, LY, LZ са взети съответно точки D, E, F , равноотдалечени от L , то трите прави AD, BE, CF се пресичат в една точка K (Фиг. 1).

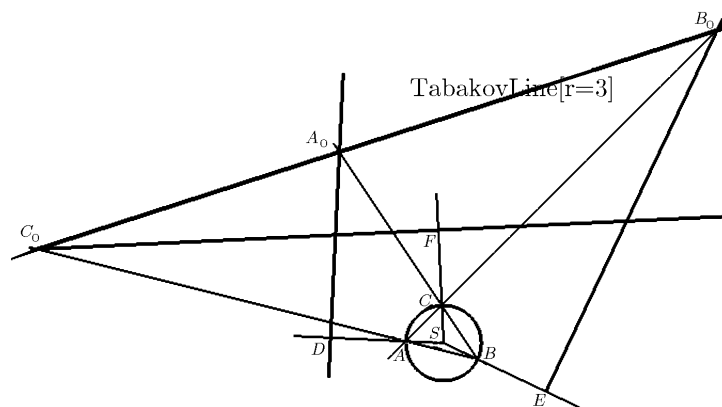
Фиг. 1

Този резултат е предизвикал тогава голям интерес сред геометрите. Преди да преминем към реакцията на Димитър Табаков ще направим някои забележки. И

ние посрещаме резултата на Кария с интерес. Ако се използва равноотдалечеността от центъра L като параметър, се получава крива линия (удебелената на фигурата; редно е да бъде наречена *крива на Кария за триъгълника*). По-късно се доказва, че тя е хипербола. В граничния случай когато равноотдалечеността клони асимптотично към безкрайност, се получава точката, означена с Kar – точка на Кария (Kariya point). На фигурата има още една точка, отбелязана с ka . Тя съответства на локален максимум на кривината на кривата на Кария. Това са две забележителни точки за триъгълника. Би могло да се въведе още една забележителна точка за триъгълника – именно онази, която се получава когато общата равноотдалеченост от центъра на вписаната окръжност е равна на радиуса на вписаната окръжност.

Димитър Табаков анонсира през 1905 г в същото списание споменатата бележка, в която главният резултат гласи:

Ако в един триъгълник $\triangle ABC$ е описана окръжност с център S и върху лъчите SA, SB, SC са взети съответно точките D, E, F , равноотдалечени от центъра S , то перпендикулярните през тях прави на съответните лъчи, пресичат съответно правите BC, CA, AB в точки A_0, B_0, C_0 , лежащи на една права (Фиг. 2).

Фиг. 2

И тази задача предизвиква интерес. Ние ще направим следните бележки.

Ако се въведе като параметър общата равноотдалеченост, получава се съвкупност от прави, зависещи от един параметър. За такава съвкупност от прави Димитър Табаков е въвел по-късно термина “*рой прави*”. Така че може да се въведе термина ***рой прави на Табаков за триъгълника***. Както в случая на Кария, и тук могат да се въведат специални прави. Например, права на Табаков, съответна на безкрайно голяма равноотдалеченост; права на Табаков, съответстваща на случая, когато равноотдалечеността клони към нула; права на Табаков, съответна на равноотдалеченост, равна на радиуса на описаната окръжност. Може да се приложи теорията на ровете прави от диференциалната геометрия и дефинират нови ***Табакови обекти*** в геометрията на триъгълника. Може би ще се намери човек, който да направи класификация на триъгълниците в зависимост от класификацията на ровете прави,

въведени от Д. Табаков.

За съжаление от началото на 1907 г., поради затварянето на Университета във връзка с освиркването на цар Фердинанд при откриването на новата сграда на Народния театър на 3 януари 1907 г., Димитър Табаков е принуден да се върне в родния си град Сливен, където учителствува от 1908 до 1920 г. През тези години той е претърпял големи несгоди: участвал е във войните и е загубил съпругата си, когато е бил на фронта. От месец март 1920 г. след конкурс заема длъжност доцент във Софийския университет. Неговата хабилитационна работа е “*Спрегнати линейни системи конични сечения*”, публикувана през 1920 г. в Годишника на университета. Известно ми е, че Димитър Табаков е автор на още десетина научни публикации.

След смъртта на проф. Антон Шоурек през 1926 г. Димитър Табаков става по същество ръководител на катедрата по геометрия в длъжността си извънреден професор по геометрия. През 1929 г. той става доктор по математика в гр. Пиза, Италия. От 1941 г. той е редовен професор и ръководител на катедрата по геометрия до пенсионирането си през 1948 г., когато е на 69 години.

Димитър Табаков в чел лекции в Софийския университет по всички геометрични дисциплини, а именно: Аналитична геометрия, Проективна геометрия, Диференциална геометрия и Дескриптивна геометрия. Години наред е водил и упражненията по тези дисциплини. Понякога е имал над 30 часа седмично.

Професор Табаков е написал прекрасни за времето си университетски учебници като: Дескриптивна геометрия, Част първа: Проективна геометрия, Дескриптивна геометрия, Част втора: Проекционни методи, Дескриптивна геометрия съвместно с Бл. Долапчиев, Сборник от задачи по Проективна и дескриптивна геометрия, Сборник от задачи по аналитична геометрия, Диференциална геометрия.

Проф. Димитър Табаков е бил прекрасен преподавател, човек и обаятелна личност. Той е бил години наред председател на сливенската културна дружба “Доктор Иван Селимински” в София.

Последните години от живота си е живял мизерно със скромната си пенсия. Благодарение на неговия студент доц. д-р Александър Гъонов той не остава незабелязан и получава почетното звание “Народен деятел на науката”.

Димитър Табаков е бил активен член на СФМД, на което той е почетен член, почетен член на Физико-математическото дружество от 1963 г., носител на много правителствени награди, почетен гражданин на гр. Сливен.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] М. ТАНУШЕВ, Л. МАРКОВ. Спиридон Ганев. Сборник Български математици, ДИ Народна Просвета, София, 1987.
- [2] Ал. ГЪОНОВ. Димитър Табаков. Сборник Български математици, ДИ Народна Просвета, София, 1987.
- [3] Б. ПЕТКАНЧИН. 90-годишнината на професор Димитър Табаков. *Математика и физика*, **70**, 57–59.
- [4] Ал. НИКОЛОВ. Заслужено признание. *Математика и физика*, **70**, 57–59.

- [5] D. ТАБАКОВ. Extrait d'une letter de D.Tabakov (Nancy). *L'Enseignement Mathematique*, **7** (1905), 311–312.

Грозьо Станилов
e-mail: stanilov@uni-sofia.fmi.bg

SPIRIDON GANEV AND DIMITAR TABAKOV – THE FIRST MATHEMATICIANS FROM THE TOWN OF SLIVEN

G. Stanilov

The town of Sliven in East-Central Bulgaria is renowned for the scores of patriotic citizens, freedom fighters, industry pioneers and intellectuals who hail from there. The author provides a biographical spot-light on the lives of two “Slivenchani”: the prominent Bulgarian mathematicians Spiridon Ganev and Dimitar Tabakov, dedicated to their respective 140th and 130th anniversaries. He showcases their professional vitae, publications and contributions to the fields of mathematics and mathematical education.